

CALEA ALEASĂ: REVOLUȚIA

Lenin nu s-a născut, Lenin a fost făcut. Copilul care avea să devină Lenin, Vladimir Ilici Ulianov, s-a născut la 22 aprilie 1870. Era al patrulea copil al unui profesor și funcționar public destul de prosper, în plină ascensiune socială, Ilia Nikolaevici Ulianov (1831-1886) și al soției acestuia, Maria Alexandrovna Ulianova (1835-1916), al cărei nume de fată fusese Maria Blank. La vremea respectivă, familia locuia într-un târg de provincie de pe Volga, Simbirsk, ce avea să poarte numele Ulianovsk, în cinstea fiului lor. Ilia și Maria nu erau din regiunea Simbirsk. Familia lui Ilia provenea din Astrahan, de la gurile Volgăi, iar acesta își petrecea viața în târgurile mari situate de-a lungul celui mai mare fluviu al Rusiei. El și Maria se căsătoriseră și trăiseră în Penza, unde Ilia a predat matematica și fizica înainte de a se muta la Nijni-Novgorod. Maria era deja însărcinată cu Vladimir când s-au mutat la Simbirsk, pentru ca Ilia să poată ocupa prestigiosul post de inspector în învățământul primar.

ORIGINILE FAMILIEI: MOȘTENIREA ETNICĂ, SOCIALĂ ȘI CULTURALĂ

Când s-a născut Vladimir Ulianov, societatea europeană devenea deja din ce în ce mai obsedată de identitatea națională și rasială. Nimic nu putea înfățișa mai bine contradicțiile unei asemenea concepții decât originile lui Vladimir. Deși, pentru cei din afară, Lenin părea a fi, în secolul al XX-lea, simbolul caracterului rusesc, asemenea multor figuri naționale importante, puritatea originii lui rusești era mult diluată. De când accesul la fostele arhive sovietice a fost înlesnit în cursul anilor 1980, s-au făcut foarte multe cercetări cu privire la originile familiei lui Lenin. Drept urmare, avem o idee mai limpede asupra amestecului etnic și social moștenit de acesta. Dacă ne întoarcem la străbunii lui,

vom putea descoperi influențe rusești, evreiești, suedeze, germane și calmuce. S-ar putea spune că primul act revoluționar înfăptuit de Lenin a fost să se nască internaționalist! De fapt, s-ar putea argumenta că fuziunea a două străvechi grupuri etnice ale Rusiei, cel slav și cel tătar, la care s-au adăugat obârșii evreiești și influențe vest-europene, a fost expresia supremă a unui caracter rus cu adevărat hibrid.

Amestecul etnic a fost moștenit mai ales pe linia mamei lui, Maria Alexandrovna. Tatăl ei, Alexandru, se născuse Srul (Israel) Blank. El și fratele lui, Abel, care a luat numele de Dmitri, fuseseră botezați în biserica ortodoxă în 1820, probabil din interes, pentru a-și face mai ușor o carieră profesională. Ca evrei botezați, puteau evita toate măsurile discriminatorii. Tatăl lor, Moishe Blank, fusese el însuși evreu nepracticant și se convertise la creștinism după ce-i murise soția. Moishe Blank fusese un mic negustor și afacerist foarte activ, care trăise în Starokonstantinov, un târg preponderent evreiesc, situat în provincia Volînia din vestul Rusiei. Fiii lui, Abel și Srul, se stabiliseră la St Petersburg cu scopul de a urma o carieră medicală. Mama Mariei Blank, Anna Ivanovna Groschopf, a contribuit cu influențele germane și suedeze. Tatăl ei, Johann Groschopf, era german; soția lui, Anna Estedt, străbunica lui Lenin, era suedeză. Familia s-a integrat din ce în ce mai mult pe parcursul generațiilor, cu toate că Maria Alexandrovna și mama ei au păstrat legătura cu luteranismul, în ciuda faptului că erau în mod oficial ortodoxe. Situația familială a Mariei Blank s-a schimbat în momentul în care mama ei a murit în 1838, când Maria Alexandrovna avea numai trei ani. Pentru a putea avea grijă de cei șase copii ai săi, Alexandru a apelat la sora soției sale, Ekaterina von Essen, cu care a pus bazele unui menaj. Se pare că, cu banii ei, au cumpărat moșia Kokușkino, de lângă Kazan, unde Maria Alexandrovna a fost crescută ca fiică de moșier.

Obârșia tatălui lui Lenin, Ilia, nu este atât de complicată. Originile lui sunt, într-o proporție covârșitoare, rusești. Cu excepția mamei lui. Chiar și numele ei este controversat, unele surse numind-o Anna, altele Alexandra. După cunoștințele familiei Ulianov, ea era „tătăroaică” la origine. Din ce grup etnic provenea nu se știe cu exactitate. Majoritatea surselor spun că era calmuță, adică membră a unei mici populații budiste. Altele lasă să se înțeleagă că ar fi putut

aparține unui grup etnic musulman. În orice caz, nu s-a găsit încă nimic care să dovedească faptul că nu era rusoaică, deși bănuiala membrilor familiei că aceasta nu era rusoaică este o puternică dovadă indirectă.

Au existat controverse și în privința situației sociale a familiei tatălui lui Lenin. Sursele sovietice specifică aproape fără excepție că tatăl lui Ilia, Nikolai, era la origine iobag. Autorii occidentali au contestat în general acest lucru, făcând referire la casa sa de om înstărit din Astrahan și la meseria lui de croitor, pentru a respinge această ipoteză. Nimeni însă nu contestă faptul că tatăl lui Nikolai, Vasili Nikitici Ulianov, era iobag. Este posibil ca Nikolai să se fi născut iobag, dar să-și fi dobândit libertatea, permițându-i-se să-și facă un rost ca meșteșugar la oraș cu mijloace modeste.

Disputele cu privire la originile lui Lenin, indiferent că este vorba despre rudele lui evreiești sau despre poziția socială a bunicului său, n-au reprezentat decât niște elemente minore ale conflictului ideologic dintre Est și Vest generat de Revoluția Rusă. Pentru sovietici, trebuiau scoase în evidență legăturile conducătorului cu populația de rând. Pentru istoricii occidentali, legăturile lui cu clasa moșierilor au reprezentat motivul multor scrieri polemice. De asemenea, autoritățile sovietice au avut tendința de a minimaliza legăturile evreiești ale lui Lenin. Unii occidentali au susținut că aceasta s-a datorat antisemitismului sovietic. Este posibil să se fi datorat în egală măsură dorinței sovieticilor ca elemente antisovietice și antisemite din interiorul și exteriorul Rusiei să nu se folosească de originile sale, mai ales în anii 1930, când fascismul și nazismul puneau semnul egal între comunism și conspirația evreiască.

Bineînțeles, întrebarea care se pune este „contează oare originile lui Lenin?”. Din punct de vedere genetic, nu suntem deocamdată în măsură să spunem că vreuna dintre caracteristicile și trăsăturile fizice ale lui Lenin are legătură cu anumiți predecesori. De exemplu, el a murit tânăr, asemenea multor membri ai familiei sale, și a suferit, după cum vom vedea, de anumite boli persistente, inclusiv de scleroză, care i-a provocat în cele din urmă crizele fatale. În atmosfera profund materialistă a Uniunii Sovietice din anii 1920, s-a luat chiar hotărârea de a conserva creierul lui Lenin pentru a fi studiat și a fost tăiat în mod grosolan în bucăți spre a fi examinat la microscop, bucăți care există și

astăzi. Din aceste analize n-a reieșit însă nimic semnificativ. Poate că, într-o zi, rădăcinile genetice ale capacităților lui mintale și ale altor trăsături vor fi cunoscute mai bine, dar, până acum, toate eforturile au fost zadarnice. În sine, originile etnice ale lui Lenin nu sunt deosebit de importante. Mult mai semnificativă și mai ușor de analizat este moștenirea lui culturală. Ascensiunea socială treptată de la iobăgie la calitatea de nobil transmisă prin naștere, în partea tatălui său, și originile intelectuale ale mamei, care merg înapoi până la bunicul acesteia, Johann, care a fost notar, la care se adaugă ambianța specifică micii moșierimi în care a crescut Maria au creat mediul activ, viguros, cultivat în care avea să se dezvolte Vladimir Ulianov. Pentru a analiza acest aspect, cel mai bine este să trecem în revistă educația dobândită în familie.

FAMILIA ULIANOV

Primul lucru care trebuie arătat este acela că, în viața tânărului Vladimir, cunoscut în familie ca Volodea, n-a existat niciun semn care-l anunța pe cel ce avea să fie Lenin. Copilăria lui Volodea pare a fi fost una pe de-a-ntregul obișnuită pentru cercurile în care a trăit. Familia părea una fericită. De fapt, Lenin a rămas în relații apropiate cu membrii acesteia pe tot parcursul vieții sale. Ulianovii petreceau mult timp împreună. Copiii se jucau unul cu altul. Se făceau vizite la prieteni și alți membri ai familiei. Vara mai ales, se mergea la moșia Kokușkino, unde se bucurau toți de plăcerile vieții la țară: plimbări lungi, o mai bună cunoaștere a naturii și a ciclurilor acesteia, și, în cele din urmă, arta de a vâna, care, mai târziu, avea să devină una dintre pasiunile lui Volodea. Familia ducea o viață de moșieri, ținându-se la distanță din punct de vedere social de țărani. Legendele romantice conform cărora Volodea îi lua lângă el pe țărani și sporovăia despre starea lor nu au niciun temei real.

Aceasta nu înseamnă însă că Volodea și restul familiei erau indiferenți față de soarta țărănimii, în niciun caz. Este greu să se vorbească despre o conștiință politică a familiei în anii 1870 și la începutul anilor 1880, dar există indicii că tatăl lui Lenin, Ilia, era conștient de situația grea a poporului și încerca să facă ceva în această privință. În tradiția așa-numiților „nobili pocăiți” și a

inteligenței radicale timpurii care a luat ființă din rândurile acestora, Ilia a fost influențat de ideea larg răspândită conform căreia inegalitățile crase din societatea rusă erau imorale și trebuiau minimizate. În cazul său, Ilia considera că misiunea lui era aceea de a oferi unor cercuri tot mai largi de oameni posibilitatea de a învăța carte și, ca inspector școlar, de a se asigura că învățământul era de înaltă calitate. Aceasta nu înseamnă că Ilia era în vreun fel un revoluționar. El era un membru credincios al birocrăției guvernamentale și se mulțumea să accepte avansările în ierarhia oficială, inclusiv obținerea, în 1874, a titlului ereditar de nobil. Ocupa funcții oficiale la nivel local și își purta cu mândrie decorațiile. Fără a se asocia cu vreo tradiție revoluționară, el aparținea mai degrabă grupului mult mai răspândit al liberalilor „isprăvilor mărunte”, care credeau că gesturile revoluționare mărețe nu-și aveau rostul. Ei își desfășurau în schimb activitatea în tăcere și cu hotărâre în interiorul sistemului pentru a aduce vieții oamenilor cât mai multe îmbunătățiri reale.

Din multe puncte de vedere, atmosfera în care fuseseră crescuți Ilia și cei din generația lui se reflecta în această moderație. Cele trei decenii care au precedat Războiul Crimeii (1854-1856) au fost dominate de un imobilism mulțumit de sine, patronat de Nicolae I. Atmosfera înăbușitoare și sterilă din timpul domniei acestuia s-a bazat pe două lucruri. În primul rând, ea fusese rezultatul temerilor provocate de pericolul minor reprezentat pentru autocrație de răscoala decembriştilor din 1825. În al doilea rând, mândria prilejuită rușilor de înfrângerea lui Napoleon în 1812 și de intrarea trupelor rusești în Paris în 1814 a dăinuit cu mult peste finalul acestor evenimente. Lipsa progresului care a decurs de aici a fost adusă în centrul atenției de dezastrele produse în timpul Războiului Crimeii. Din întâmplare, Nicolae a murit în toiul conflictului, în 1855. Succesorul său, deși nu era un radical, a realizat schimbarea care se impunea și, în 1861, a promulgat cea mai mare reformă din Rusia acelei epoci, abolirea iobăgiei. Au urmat și alte reforme. Sistemul judiciar a fost reformat, fiind introdus procesul cu jurați. Serviciul militar a devenit mai blând. Mai importantă pentru liberalii isprăvilor mărunte a fost însă fondarea unor instituții locale mai bine organizate, capabile să se îngrijească de

o gamă tot mai mare de probleme utile oamenilor. În sarcina acestora au intrat construcția de drumuri, poduri, creșterea producției agricole și alte treburi mărunte.

Pentru cariera lui Ilia Ulianov, sporirea responsabilităților în ceea ce privește învățământul primar a deschis căi noi. El a putut să se implice cu toată ființa în susținerea lui, crezând că, cu cât îi slujea mai bine pe țărani, cu atât își slujea mai bine monarhul și țara. Ulianovii erau ei înșiși o familie cultivată, iar talente specifice clasei de mijloc precum pictatul în acuarelă și muzica, inclusiv cântatul din gură și la instrumente muzicale, făceau parte din viața de familie. Volodea a devenit un pianist acceptabil, dar a renunțat când avea zece ani. Copiii înșiși erau elevi buni. Alexandru a câștigat o râvnită bursă în științe la una dintre cele mai bune universități ale Rusiei, cea din St Petersburg. Deși, pentru femei, studiile superioare nici nu intrau în discuție la vremea respectivă, surorile Ulianov, Anna și Olga, erau și ele inteligente și cultivate.

La fel ca Alexandru, Volodea a strălucit la școală. La sfârșitul gimnaziului, a primit o caracterizare elogioasă din partea directorului școlii, obținând note maxime la aproape toate materiile. Căpții ale acestei caracterizări au fost expuse, pe vremea sovietelor, la loc proeminent în muzeele dedicate lui Lenin în toată țara, ea oferindu-ne cel mai bun rezumat al personalității și calităților intelectuale ale lui Volodea:

Foarte talentat, mereu silitor, punctual și serios, Ulianov a fost primul în toți anii, iar la absolvire i s-a acordat medalia de aur pentru că a fost elevul cel mai merituos la învățătură, dezvoltarea aptitudinilor și conduită. Nu este consemnat nici măcar un moment, fie în școală, fie în afara ei, în care Ulianov să fi evocat prin cuvânt sau faptă o părere ostilă la adresa autorităților și dascălilor școlii.

Este oarecum ironic faptul că, mai departe, se spune că „principiile călăuzitoare ale educației lui au fost religia și disciplina rațională”. Vizitatorii muzeelor sovietice care aveau ochi buni, pentru că acest lucru n-a fost subliniat niciodată în mod oficial, puteau observa în caracterizare un alt fapt ironic. Semnătura directorului

de școală care o redactase aparținea lui Fiodor Kerenski, tatăl lui Alexandr, prim-ministru al guvernului provizoriu și cel mai mare adversar al lui Lenin în 1917. Alexandr Kerenski* nu se născuse încă, așa încât cei doi nu s-au întâlnit niciodată, însă șansele ca aceste două figuri dominante ale celor două tabere aflate în dispută în timpul revoluției să provină din același târg de provincie au fost enorme. Cu toate acestea, familiile se cunoșteau, iar directorul Kerenski, poate din prietenie și din dorința de a-i face pe plac unui funcționar influent, a depus mari eforturi pentru a-l duce pe Volodea la universitate.

În atmosfera tot mai favorabilă, de reformă și relativă toleranță – mulți evrei, de pildă, priveau în urmă la anii 1860-1870 ca la o relativă epocă de aur –, domnia „Țarului-Eliberator” a schimbat mediul în care-și desfășurau activitatea reformatori moderați ca Ilia. Încheierea brutală a perioadei de optimism moderat s-a produs în momentul în care teroriști revoluționari l-au atacat pe țar și, după trei ani de atentate, au reușit în cele din urmă să-l ucidă în martie 1881. Din punctul multora de vedere, asasinatul a consolidat strategia isprăvilor mărunte pentru că, în loc să-și atingă scopul, eliberarea Rusiei de tiranie, acesta a dat naștere unui val masiv de simpatie la adresa autocrației și a creat contextul instaurării unui regim mai reacționar, condus de Alexandru al III-lea și consilierul lui principal, Konstantin Pobedonoștev**, ce a urmat domniei țarului reformator. S-ar putea afirma că, pe termen lung, întoarcerea la un stat polițienesc opresiv și antidemocratic a subminat cu mai mult succes autocrația decât orice mișcare revoluționară, dar acest lucru n-a fost evident la vremea respectivă. În schimb, posibilitatea de a săvârși isprăvi mărunte a fost tot mai limitată.

Nu toți observatorii au considerat că asasinatul a fost un eșec. Printre cei care credeau că soluția era, în continuare, terorismul clasic

* Alexandr Feodorovici Kerenski (1881-1970) – revoluționar socialist de orientare moderată, ministru al apărării și șef al guvernului provizoriu (iulie-octombrie 1917). Îndepărtat de la putere de bolșevici în octombrie 1917. (n.tr.)

** Konstantin Petrovici Pobedonoștev (1827-1907) – jurist și om politic de orientare conservatoare, profesor particular și consilier al țarilor Alexandru al III-lea și Nicolae al II-lea. A deținut funcția de procuror-șef al Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse. Este considerat un simbol al absolutismului monarhic rus. (n.tr.)

se afla și un mic grup de studenți de la Universitatea St Petersburg, din care făcea parte și Alexandr Ulianov. Ei au conspirat să-l asasineze pe Alexandru al III-lea. Când complotul a fost descoperit, Alexandr Ulianov a încercat să ia toată vina asupra lui și să-i protejeze pe ceilalți conspiratori. Nobilul său gest n-a reușit să-i salveze. El a refuzat de asemenea să-și repudieze fapta, însușindu-și-o chiar dacă ar fi putut scăpa de pedeapsa cu moartea, care a fost pronunțată în cele din urmă în cazul lui. Stoicismul eroic al lui Alexandru a fost cu atât mai dureros cu cât el s-a opus rugămintelor mamei și a fost conștient de mâhnirea și suferința pe care avea să le provoace celorlalți membri dragi ai familiei, care primiseră deja o puternică lovitură prin moartea lui Ilia în ianuarie 1886.

Arestarea, judecarea și execuția lui Alexandru în 1887, deși par a fi fost o pedeapsă obișnuită pentru o tentativă de regicid, au reprezentat un moment de cotitură în istoria Rusiei. Șocul resimțit a întors pe dos familia Ulianov, care a devenit și mai ostilă la adresa autocrației. Toți membrii ei au fost profund afectați, dar niciunul n-a pus la inimă execuția mai mult ca Volodea. Deși, până la un anumit moment, viața lui Volodea fusese una normală, fără niciun semn de înclinații revoluționare, arestarea și execuția lui Alexandru au schimbat situația. În 1886, în sufletul lui Volodea a început să se nască Lenin.

LENIN: PRIMELE INFLUENȚE

Deși informațiile concrete sunt puține, iar ceea ce avem tinde să ofere o imagine hagiografică, se pare că Alexandru devenise un fel de model pentru fratele lui mai mic. Prin studiu asiduu, Alexandru reușise să intre la universitate, realizare deloc neînsemnată într-o vreme în care nu existau decât vreo zece mii de studenți în tot Imperiul Rus. Soarta lui a dat naștere întrebării: ce l-a determinat să-și sacrifice viața, fiind atât de tânăr și având atâtea perspective? Găsirea unui răspuns a făcut să cadă un văl de seriozitate peste viața adeseori lipsită de griji a familiei. Se pare că, pentru prima dată, tânărul Volodea a început să se lupte cu problemele complexe ale dreptății politice și sociale și ale responsabilității individului de a îndrepta lucrurile rele, ceea ce l-a făcut să urmeze calea revoluționară pe care o apucase Alexandru.

Inițial, Volodea pare a fi devenit conștient de latura politică ascunsă a personalității lui Alexandru luând contact cu unele dintre

cărțile acestuia găsite în locuința lui din Petersburg. Amănunte nu se prea cunosc, iar comentatorii sovietici și-au dat multă osteneală să dateze în acest moment prima întâlnire a lui Lenin cu marxismul și s-o prezinte ca pe un drum al Damascului. O vorbă mult citată și atribuită lui Lenin de sora lui lăsa chiar să se înțeleagă că Lenin era deja un marxist în stare embrionară. Se spune că, aflând despre soarta fratelui său, Lenin ar fi afirmat: „Noi nu vom merge pe această cale.” Din interpretările date acestei fraze de sovietici, trebuia să se înțeleagă că el a respins calea terorii revoluționare. Nu se poate crede însă sub niciun chip că se formase deja la Volodea esența unei conștiințe politice leniniste, așa cum vrea să demonstreze toată această poveste. Dacă a spus așa ceva la vremea respectivă, lucru de care nu putem fi siguri, asemenea multor altor lucruri din acești ani cruciali din viața lui Lenin, ar fi putut avea mai multe înțelesuri, cel mai evident fiind acela că era o greșeală să-ți dai atât de ușor viața, că trebuie să trăiești ca să lupți întruna. De fapt, toată viața lui Lenin de mai apoi arată marea lui dorință de a nu fi prins în momentele cruciale, așa încât să poate lupta mereu.

Departate de a ocoli populismul revoluționar, este aproape sigur că Volodea, înainte ca Lenin să se fi format pe deplin, a fost influențat de acel crez concentrat pe idealizarea omului de rând care muncește și scotea în evidență corupția elitei și datoria intelectualilor luminați de a conduce lupta de eliberare a maselor muncitorești. După părerea multor populiști, comuna țărănească, *mir*, și cooperativele de producție, *artel*, puteau fi pietrele de temelie ale unei viitoare societăți socialiste. La sfârșitul anilor 1880, în Rusia nu exista nicio mișcare radicală. Deși marxismul, sub influența lui Gheorghii Plehanov (1856-1918)*, se separa el însuși de populism, influența lui era încă foarte redusă, limitându-se la rușii care trăiau în străinătate. În definitiv, chiar Plehanov a făcut o glumă, pe când el, Pavel Axelrod** și alți

* Gheorghii Valentinovici Plehanov (1856-1918) – filozof marxist, fondator și principal exponent al marxismului în Rusia. Adept al menșevismului, s-a împotrivit Revoluției bolșevice din Octombrie 1917. A murit în exil. (n.tr.)

** Pavel Borisovici Axelrod (1850?-1928) – teoretician marxist, membru de frunte al primului Partid Social-Democrat Muncitoresc din Rusia și adept al menșevismului. După Revoluția din Octombrie, a emigrat în Occident. (n.tr.)

fondatori ai marxismului rus se plimbau cu vaporul pe lacul Geneva, spunând că, dacă se scufundau, marxismul rus ar fi murit odată cu ei. Acestea fiind zise, trebuie totuși amintit că Marx a avut o mare influență asupra populiștilor și că, în 1879, unul dintre ei îi scrisese punându-i o întrebare cu care acesta avea să se lupte tot restul vieții sale. Întrebarea era: putea Rusia să evite capitalismul și să treacă direct la construcția unei societăți socialiste pe bazele ei semif feudale? După multe reflecții și tergiversări, Marx a răspuns, în prefața la o traducere din 1882 a *Manifestului Partidului Comunist*, că Rusia poate trece direct la socialism, cu condiția ca revoluția să aibă loc relativ repede și ca țările capitaliste avansate din Europa Occidentală să înfăptuiască și ele revoluții socialiste pentru a ajuta proletariatul și țărănimia muncitoare din Rusia, care erau mai slabe. Prin urmare, nu este surprinzător faptul că Alexandru avea în bibliotecă literatură marxistă.

Nu Marx este însă cel care a avut cea mai mare înrâurire asupra lui Volodea. Romanul didactic *Ce-i de făcut? Povești despre oamenii noi* (1864), scris de profesorul de economie Nikolai Cernîșevski (1828-1889), a avut un efect mai puternic. Deși foarte blamat de critică pentru fabulația lui neverosimilă – inclusiv existența unui triumphi amoros în care fiecare încearcă să lase locul celorlalți – și pentru caracterizările caricaturale, serbede, romanul respectiv a fost biblia unei tinere generații de studenți și a stat la baza fondării mișcării populiste. Punctul de atracție al cărții îl constituia stilul radical de viață în comun al personajelor principale. Acestea trăiau împreună și împărțeau totul în felul în care „oamenii noi” trăiau, dinainte ca Nietzsche să inventeze această expresie, reevaluarea tuturor valorilor. Avariția crasă și valorile bazate pe proprietate ale societății ruse de la vremea respectivă erau respinse în favoarea științei, rațiunii și modernității. Ipocrizia în relațiile dintre sexe și înrobirea femeilor erau repudiate în întregime. Într-un pasaj final, omis în majoritatea traducerilor englezești până la reincluderea lui în 1989,¹ Cernîșevski înfățișează viziunea unei clădiri futuriste, construite după modelul Palatului de Cristal de la Londra, o mare minune a epocii, un templu al dragostei libere și al vieții libere. Personajul poate cel mai influent, al cărui rol în transformarea lui Volodea în Lenin este aproape universal recunoscut, a fost Rahmetov. Acesta se distingea prin faptul că încerca să se călească atât cât îi era cu putință pentru a servi cauza

revoluției. În acest scop, își petrecea vremea cu edecarii de pe Volga, un soi de proscriși care trăgeau contra curentului ambarcațiunile de pe fluviu. Munca era grea și prost plătită, însă erau considerați cei mai căliți oameni din Rusia. Ilia Repin le-a făcut un portret memorabil, ei fiind idealizați și imortalizați în „Cântecul edecarilor de pe Volga”. Rahmetov mai este înfățișat dormind pe un pat de cuie pentru a învăța să-și înfrângă durerea. El a devenit un simbol și un personaj-model pentru mulți ruși, lăsându-se adeseori să se înțeleagă că „fanatismul” lui Lenin, din punctul de vedere al criticilor săi, ori „tenacitatea revoluționarului”, din punctul de vedere al susținătorilor lui, s-a datorat lui Rahmetov.

Numele lui Serghei Neceaev, în anumite privințe, un Rahmetov în carne și oase, este și el invocat în explicarea acestui aspect. Neceaev a scris un text intitulat *Catehismul revoluționarului*, în care îl îndemna pe așa-zisul revoluționar să se lepede de toate legăturile sociale obișnuite și să se dedice în totalitate revoluției. Neceaev a fost un personaj controversat în Rusia anilor 1870, la fel ca asocierea lui cu unul dintre fruntașii revoluționari ai vremii, Mihail Bakunin (1814-1876)*. La un moment dat, Bakunin a fost considerat autorul *Catehismului*. Concepția radicală a lui Neceaev, care vedea în revoluționar un proscris mânat doar de pasiunea revoluției, este adeseori indicată drept paradigmă a presupusului fanatism manifestat de Lenin ulterior. Nu există însă nicio dovadă că acest *Catehism* a avut o influență semnificativă asupra lui Lenin; după cum vom vedea, el nici nu și-a trăit viața în conformitate cu preceptele acestuia.

Influența lui Bakunin însuși este și mai greu de evaluat. Teroriștii de la sfârșitul secolului al XIX-lea, inclusiv Alexandr Ulianov, au fost puternic influențați de ideile lui Bakunin, mai ales de principiul formulat de acesta conform căruia „impulsul de a distruge este un impuls creator”. Influențat de teoria evoluționistă, Bakunin susținea că orice lucru trebuie atacat și contestat. Dacă supraviețuiește, potrivit legii darwiniste a supraviețuirii celui mai bun, înseamnă că a meritat. Dacă o persoană, o instituție sau o idee nu rezistă atacului, ceva mai

* Mihail Bakunin (1814-1876) – revoluționar rus, unul dintre conducătorii Internaționalei, teoretician al anarhismului. (n.tr.)

puternic și mai potrivit îi va lua locul. Este foarte probabil ca Bakunin și adepții lui să fi avut o influență mai mare decât cea a lui Marx în transformarea lui Volodea Ulianov în Vladimir Ilici Lenin. Nu există însă dovezi suficiente pentru a fi siguri de acest lucru. Informațiile noastre în această privință au fost contaminate de imaginea falsă promovată de sovietici de-a lungul generațiilor. „Hagiografia” comunistă cerea, după cum am văzut, ca Lenin să fie prezentat ca un marxist pe deplin format, care a acționat instinctiv din prima zi a activității lui revoluționare. A accepta influența unui gânditor, fie el și rus, care era principalul adversar al lui Marx în Internaționala I și în disputele doctrinare de stânga ale anilor 1860-1870, nu corespundea acestei cerințe.

Este însă foarte probabil ca tânărul Lenin să fi fost influențat, direct sau indirect, de idei bakuniniste. În anumite privințe, evoluția concepției sale, care a presupus rusificarea lui Marx, a demonstrat existența unor elemente bakuniniste importante pe tot parcursul vieții sale. Bakunin a acordat în mod deosebit prioritate luptei politice mai ales împotriva bisericii și a statului, de aici și faptul că a încurajat terorismul în special împotriva funcționarilor statului. Pentru Marx, esențială era lupta de clasă, care presupunea dimensiuni și procedee foarte diferite, Marx, ca și Lenin, fiind foarte sceptic în privința importanței pentru revoluție a actelor teroriste izolate. Marxiștii susțineau că asemenea violențe contribuiau mai degrabă la intensificarea represiunii decât la eliberare. Totuși, în ciuda asocierii lui impecabile de mai târziu cu ideile lui Marx, concepția lui Lenin și, înainte de toate, faptele lui au demonstrat existența unor principii de sorginte bakuninistă. Lenin a fost, în esență, un animal politic, iar statul și biserica au reprezentat primele lui ținte. În disputele sale de la începutul secolului al XX-lea cu menșevicii și cu așa-ziii economiști, Lenin a adoptat o linie bakuninistă destul de pronunțată împotriva marxismului aparent mai tradițional al adversarilor săi. Aceasta ține însă de domeniul viitorului.

Multe dintre afirmațiile făcute în paragrafele precedente au caracter speculativ și, în cel mai bun caz, circumstanțial. Cu toate acestea, primul impuls ideologic care l-a transformat pe Volodea în Lenin a venit probabil din partea tradiției populiste. La început, după cum s-a subliniat deja, n-a existat o altă tradiție mai larg răspândită la

care el să poată adera la sfârșitul anilor 1880. În memoriile viitoarei tovarășe de viață a lui Lenin, Nadejda Krupskaja, există de asemenea indicii tentante. Ea amintește în câteva locuri că Lenin, în ciuda faptului că polemiza fără cruțare cu adepții mai tineri ai acestora, le-a păstrat un respect deosebit, aproape de afecțiune, populiştilor mai bătrâni și pionierilor populismului. Ne-am întâlnit deja cu influența uneia dintre figurile de frunte care au inspirat populismul, Cernîșevski, pe care se pare că l-a citit pentru prima oară în acești ani ai formării sale. Potrivit unei surse, Lenin a susținut că Cernîșevski a fost cel care „m-a arat din nou în întregime”, remarcabilă metaforă, care descrie cu precizie procesul transformării convenționalului Volodea în radicalul Lenin.² În sfârșit, așa cum vom vedea, chiar Krupskaja face aluzii la această influență populistă timpurie.

În final, trebuie spus că nu există temeieri solide pentru a aprecia în mod judicios de ce a hotărât Volodea să devină revoluționar și care au fost primele lui principii. Efectul copleșitor al arestării și execuției fratelui său trebuie să fi jucat un rol principal. În plus, acest episod poate explica în parte extraordinara ură a lui Lenin la adresa țarismului și a vechii Rusii care-i devoraseră fratele. Ar fi lipsit de interes să reducem energia revoluționară a lui Lenin la o răfuială personală cu sistemul, dar, în același timp, am da dovadă de o atitudine evazivă dacă am ignora puternicul element personal care pare să reprezinte o sursă de bază a uriașului dinamism revoluționar al lui Lenin.

Încă un factor mai trebuie luat în considerare, un factor care ilustrează capacitatea constantă a autocrației de a-și săpa singură groapa, în acest caz prin confirmarea convingerilor potențialilor ei inamici. În calitate de frate al unui terorist condamnat, Volodea a fost el însuși supus unei supravegheri sporite din partea autorităților. Prima problemă importantă a apărut în legătură cu educația sa. Ca elev eminent, Volodea ar fi fost îndreptățit să se ducă la cele mai bune universități. Directorul școlii, Fiodor Kerenski, a trebuit totuși să se lupte multă vreme pentru ca el să fie acceptat la universitatea locală din Kazan. După câteva luni, a fost exmatriculat. Tradiția hagiografică îl prezenta și de această dată pe Volodea ca pe liderul activ al mișcării de protest studențești, dat afară pentru activitățile lui radicale. Nici de data aceasta nu știm sigur cum au stat lucrurile, deoarece nu există dovezi care să susțină afirmațiile privitoare la poziția lui de lider

precoce. Faptul că un student tânăr, abia sosit, ar fi preluat conducerea mișcării radicale de protest este foarte puțin probabil, dar se poate ca el să fi luat parte la aceasta. În orice caz, după izbucnirea tulburărilor, autoritățile i-au exmatriculat pe toți studenții considerați potențial sau realmente periculoși, cum ar fi cei cu frați teroriști, ca și pe activiștii efectivi. Oricare ar fi fost amănuntele, ceea ce știm este că Volodea a fost exclus de la Universitatea din Kazan și că o carieră obișnuită i-a fost aproape inaccesibilă, la fel ca altor mii de studenți, care s-au implicat și mai puternic în activități radicale și revoluționare în clipa în care căile profesionale „normale” le-au fost închise.

S-a dovedit că exmatricularea n-a fost ultimul cui bătut în coșciugul carierei universitare a lui Volodea. Deși nu i s-a permis să participe la cursuri, el a avut voie ulterior să studieze dreptul prin corespondență la Universitatea din St Petersburg.

APARIȚIA VIITORULUI LENIN: VIAȚA ȘI ACTIVITĂȚILE

Cei opt ani de după exmatricularea de la Kazan în 1887 au fost printre cei mai importanți din viața lui Lenin. Asemenea oricărui tânăr, el s-a dezvoltat cu repeziciune în acea perioadă, între 17 și 25 de ani. Nu s-a maturizat doar în sens intelectual și politic, ci și în sens personal și moral. Crisalida Volodea s-a transformat din ce în ce mai mult și a apărut încet, dar nu în deplinătatea sa, Lenin. Perioada respectivă prezintă un interes deosebit pentru că Lenin era încă o persoană obișnuită, chiar dacă una extraordinar de înzestrată din punct de vedere intelectual. Ducea o existență mai normală și mai banală decât avea să ducă mai târziu, ca adult. Deși nu dispunem de foarte multe informații despre acei ani, ei sunt ultimii în care îl putem privi pe Volodea-Lenin ca pe un om obișnuit.

Ce trăsături putem discerne la el? Ce fel de viață ducea Lenin? Paradoxal, cel mai potrivit mod de a descrie stilul său de viață din această perioadă este să spunem că ducea o viață de gentleman, în sensul că nu trebuia să muncească pentru a trăi, ci trăia din banii moștenii de familie și din rente. Era însă un gentleman cu tendințe radicale. Trezirea simțului politic l-a făcut să pătrundă tot mai mult în cercurile radicale, dar, deocamdată, era departe de a fi un revoluționar

profesionist, cum avea să se caracterizeze mai târziu. De fapt, pare să se fi angajat într-un program intensiv de autoeducare, convențională și neconvențională. Partea convențională l-a ajutat să obțină rezultate excelente în studiul dreptului. Partea neconvențională i-a amplificat curiozitatea în ceea ce privește lumea, societatea și stadiul cunoașterii din acea epocă. A devenit un cititor avid, iar rezultatele avea să le analizeze la momentul potrivit. Înaintea de aceasta, trebuie să spunem câteva lucruri despre personalitatea în formare a lui Lenin.

În 1886-1888, tânărul Volodea primise câteva lovituri grele, care astăzi ar fi considerate cu siguranță „traumatizante”. În ianuarie 1886, îi murise pe neașteptate tatăl din cauza unei hemoragii cerebrale. A urmat arestarea lui Alexandru în martie 1887, și execuția lui, două luni mai târziu. Să analizăm această conjunctură din viața lui Volodea. Pe 17 mai 1887, a început să susțină la școală examenele finale, care au continuat până la mijlocul lui iunie. După trei zile, Alexandru a fost spânzurat. În climatul aspru din secolul al XIX-lea, nu se făcea nicio concesie celor care aveau probleme personale. Astăzi, s-ar fi făcut tot felul de demersuri și s-ar fi recurs la amânări. Volodea Ulianov n-a avut această posibilitate. În schimb, a trebuit să-și stăpânească sentimentele și să-și continue examenele, pe care le-a trecut cu brio. Cele întâmplare n-au părut să-i influențeze în mod fundamental personalitatea, nu au făcut din el un om ursuz și cinic, ceea ce ar fi fost cât se poate de firesc în acele împrejurări. Lenin a afirmat totuși mai târziu că 1886 a fost anul în care a renunțat la religie și a devenit un ateu convins – nu existau jumătăți de măsură nici chiar pentru tânărul Lenin – însă, altfel, din punctul de vedere al caracterului, el a rămas cam aceeași persoană care fusese și înainte. În ciuda traumei suferite, la sfârșitul perioadei de examene, a primit, așa cum am văzut, medalia de aur, aceasta fiind prima dintre cele câteva realizări intelectuale semnificative ale lui Lenin.

Din păcate, triumful lui Volodea asupra sorții potrivnice n-a însemnat sfârșitul fericit al necazurilor sale. Au urmat acceptarea și, apoi, exmatricularea sa de la Universitatea din Kazan, după care avea să sufere în scurtă vreme, după cum vom vedea, alte lovituri personale. Dezvoltarea lui Lenin a continuat să fie cât se poate de normală din punctul de vedere al personalității, dar excepțională prin alegerea de a urma calea revoluției.